

Україна, Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ПТАХІВ РІЗНИХ БІОТОПІВ ПІВДЕННОГО ПОЛІССЯ ЖИТОМИРЩИНИ

8 статті порівнюються результати видового і кількісного обліку орнітофауни п'яти різних біотопів південного Полісся Житомирщини. Приведена їх видова і кількісна динаміка за останні 30 років. Показані наслідки збільшення антропогенного навантаження.

Інтенсивна господарська діяльність людини, зміна ландшафту, збільшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище веде до зміни видового різноманіття рослинного і тваринного світу. Розглянемо це на прикладі орнітофауни Корнинського водосховища та прилеглої території. Для цієї зони характерні велика густина населених пунктів, інтенсивне сільське господарство, безприв'язне тваринництво зокрема, чисельні рекреаційні заклади, висока популярність цих угідь у рибалок, грибників, туристів, тощо.

Таке антропогенне навантаження веде до зменшення видів та щільності птахів.

Основою даної роботи стали польові спостереження, які проводились протягом 1998 - 2003 років, головним чином у літній період, та їх порівняння з відповідними дослідженнями 1972-1978 років, виконаних доцентом Копейним К.І.

Видовий склад і чисельність вивчалися шляхом маршрутних обліків за загальноприйнятими методиками. Щільність населення птахів приводиться у розрахунку на 10 га. Всього проведено 138 обліків загальною довжиною близько 400 км.

В залежності від рослинності, ґрунту, зволоженості, кількості придатних для гніздування місць, кормової бази на досліджуваній території виділено п'ять біотопів: дубовий ліс, змішаний ліс, хвойний ліс, сільськогосподарські угіддя і водосховище з береговою смугою.

Найбільша щільність птахів залишається в сільськогосподарських угіддях (162 особин на 10 га в 2003 році проти 174 особин на 10 га у 1972 році); що пояснюється добрими гніздовими, захисними і кормовими умовами для птахів, які створюються між полями зернових і овочевих культур, високорослою трав'янистою рослинністю сінокосів.

Із 72 видів, які зустрічалися тут в 1972 році, нами виявлено 64 види.

За щільністю домінують польовий горобець (19,2), грак (15,5), жовта плиска (12,6), польовий жайворонок (9,8), коноплянка (8,9), що дає в сумі 37,2% всієї кількості птахів даного біотопу. Часто фіксувалися у даному біотопі луговий чекан, звичайна вівсянка, сільська і міська ластівки, луговий і польовий шеврики, шпак, перепілка, сорока, хатній горобець, сіра ворона, сизий голуб, тощо.

Висока щільність птахів відмічена і для дубового лісу (159 особин на 40 га у 2003 році проти 168 особин у 1972 році). Таку щільність можна пояснити наявністю зручних місць для гніздування і багатою кормовою базою. Нами тут відмічено 67 видів. Домінують шпак (18,2), зяблик (17,5) і польовий горобець (13,0), що складає 32% усіх птахів цього біотопу. Часто фіксуються тут мухоловки (сіра, білошийка і строката), звичайна вівсянка, сіра ворона, велика синиця, ковалики весняний і жовтобровий, сіра і рябогруда славки, великий і строкатий дятел, жулан, лісовий шеврик, іволга, звичайна горлиця, тощо.

Значно нижчою є щільність птахів у іншому лісовому біотопі — змішаному зволоженому лісі. За нашими розрахунками вона складає 114 особин проти 138 у 1972 році. Пояснюється це зменшенням площі біотопу, кількості місць для гніздування, сильним затіненням нижніх ярусів, відповідно бідною кормовою базою. Нами тут відмічено 52 види. Для порівняння: у 1972 році доцент Копейн К.І. зафіксував у даному біотопі 63 види. Продовжують домінувати у цьому біотопі

вівчарики (16,2), зяблики (13,1), звичайна вівсянка (7,8), мухоловка (7,2), лісовий шеврик (6,5), славки(6,2), що разом становить 49% від усіх зустрінутих тут птахів. Як і раніше часто тут зустрічаються соловейко звичайний шпак, жулан, велика синиця, дрозди, які успішно пристосувалися до змінених умов існування в цьому біотопі.

Найбільшою орнітофауна як у видовому так і кількісному відношенні залишається в сосновому лісі.

В 1972 році тут фіксувалося 32 види при середній щільності 38 особин на 10 га. В 2003 році нам вдалося зафіксувати 30 видів при щільності 36.5 особин на 10 га. Як і раніше це можна пояснити відносно малою кількістю придатних для гніздування місць, бідною кормовою базою. Скорочення площі хвойних лісів в південному Поліссі Житомирщини приведе на нашу думку до збіднення орнітофауни у видовому і кількісному відношенні. Вже сьогодні зменшилися щільність строкатого дятла (2,4), зяблика (2,1), великої синиці (2,0), мухоловки (1,7), повзика (1,6), звичайної горлиці (1,2), гаїчки (1,2), сойки (1,1).

Найбільш різко знизилась видова різноманітність і щільність орнітофауни у біотопі водосховище з береговою смутою. Незважаючи на достатньо сприятливі гніздові, захисні і кормові умови для багатьох водоплавних, біля водних і синантропних видів їх кількість зменшилась з 51 виду у 1972 році до 24 видів у 2003 році. Пояснюється це збільшенням антропогенного навантаження на даний біотоп, яке проявляється у забрудненні водойми різними полутантами, зникненням багатьох видів прісноводних безхребетних, надмірним рекреаційним навантаженням.

Для довідки: сьогодні на берегах Коринського водосховища діє 9 стаціонарних і тимчасових баз відпочинку різного відомчого підпорядкування, чотири дачних кооперативи, в тому числі один київський, мисливське господарство.

Не знижується популярність водосховища у численних місцевих і приїжджих рибалок і просто відпочиваючих. Тому домінують тут сіра ворона (14,0), чорний і світлокрилий крячок (9,6) очеретянка (8,2), які найбільш успішно пристосувалися до змінених умов існування.

Таким чином, незважаючи на відносно велику видову різноманітність (114 видів) і загальну високу щільність (110,2 особин на 10 га) спостерігається тенденція до їх зменшення. Все рідше вдається фіксувати гусеподібних, пастушкових, куликів, нічних, особливо хижих птахів, численність яких скорочується і має тенденцію до видового збіднення. Вони виявилися найменш пристосовані до змінених людиною ландшафтів і не можуть адаптуватися до збільшеного антропогенного навантаження.

Відзначається і видове збіднення найбільш пластичних форм переважно горобцевих, незважаючи на ріст їх щільності. Найбільш успішно пристосувалися до змін свого існування польовий горобець, зяблик, сіра ворона, велика синиця, жулан, сорока, тощо.

Порівняння матеріалів обліку орнітофауни за різні роки показує, що недостатньо враховуються екологічні наслідки господарської діяльності людини. Необхідно значно покращити екологічну експертизу діяльності підприємств, в т.ч. рекреаційних, незалежно від відомчого підпорядкування.

Потрібно підняти питання про створення великих за площею заповідників, де були б збережені умови існування наявних сьогодні видів птахів у всіх досліджених нами біотопах.